תלמוד בבלי · אחרונים · שערי תורת בבל · סדר מועד

שערי תורת בבל על שבת

רבי זאב וולף רבינוביץ'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שערי תורת בבל על שבת

רבי זאב וולף רבינוביץ'

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שערי-תורת-בבל-על-שבת/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ו: 4
דף יב. 4
דף יד 4
דף יט. 5
דף כ: 5
דף כב. 5
דף כג: 5
דף כה: 5
דף כו. 6
דף לג. 6
דף לה. 7
דף לו. 7
דף לז: 7
דף לח. 7
דף מ: 8
דף מא. 8
דף מט. 8
דף נ. 9
דף נא. 9
דף סג: 9
דף סז: 9
דף עד: 10
דף עט. 10
דף עט: 10
דף פט. 10
דף פט: 11
דף צ: 11
דף צג. 11
דף צה: 11
דף צז: 11
דף צח. 12
דף ק. 12
דף קה. 12
דף קו. 13
דף קו: 13
דף קז: 13
דף קט. 13
דף קט: 14
דף קי: 14
דף קיא. 15
דף קיד. 15
דף קיד: 16
דף קיז: 16
דף קיט: 16
דף קכ: 16
דף קכט. 17
דף קלד: 17
דף קמב. 17
דף קמג. 17
דף קמח: 18
דף קמט. 18
דף קמט: 18
דף קנ: 19
דף קנא: 19

דף ו:

(ו ב תוס') **ד"ה ואמאי קרי ליה גמורה כו' מהו דתימא אומר ר"י דלשון גמורה אדרבה וכו'**.—המלה "כו'", שבין "גמורה" ל"מהו דתימא", אין לה מקום, וזה כבר ראיתי בספר אחד (אשר שמו נשכח ממני) דיש להגיה בדברי התוספות כאן: ואמאי קרי ליה גמורה כו' (פי' כל הענין מהתלמוד, ולאחר זה הם דברי התוספות:) מהו דתימא אומר ר"י דלא גרסינן אדרבה כו'; וביאור זה דלא גרסינן כאן "מהו דתימא" אלא דמסיק הכא דלשון גמורה קמ"ל דבשני בתים בשני צדי רה"ר ועושה לחי מכאן ומכאן או קורה מכאן ומכאן אין זו רה"י גמורה לרבנן להתיר לטלטל שם, ומ"מ אם זרק מרה"ר לשם ה"ז חייב, דלענין זה אף רבנן מודו לר' יהודה, שהוא רה"י מדבר תורה עכ"ד.

ולפי זה יש ליישב קושיית ר"ע איגר בעירובין (יב ב תוס' ד"ה איתיביה) יתר על כן א"ר יהודה מי שיש לו שני בתים וכו' אמרו לו אין מערבין רה"ר בכך, וכתבו התוספות שם: ואפי' רבנן לא אסרי אלא דמדרבנן בעו שלש מחיצות גמורות. והקשה ע"ז בתוספות רעק"א דהא הכא אמרינן מהו דתימא כי פליגי רבנן עליה דר' יהודה דלא הוי רה"י ה"מ לטלטל, אבל לזרוק מודו ליה קמ"ל. והרי מוכח דרבנן פליגי עליה אפי' לזרוק ע"כ. ולפי הגה"ה הנ"ל ניחא דהתוספות לטעמייהו אזלי.

דף יב.

(יב א) **יוצא אדם בתפילין וכו' מ"ט כיון וכו'**.—עי' ב"י או"ח סוף סי' רנב, שביאר דהיינו בנושאן בידו, אבל בראשו ובזרועו מותר בלאו הכי מאחר שבשבת עצמו אינו אסור אלא מדרבנן כדאיתא בעירובין רפ"י.

(שם תוס') **ד"ה שמא יהרוג פי' הרב יוסף דאורליינ"ש**.—דע שמ"ש בשמו ביבמות לו ב תוס' ד"ה ולא קתני ומרדכי שם רמז יט ואו"ז ח"א סי' תרכ"ט איתא בשו"ת מהר"ם בר"ב ד' פראג סי' תתס"ג בשם ר"י בכור שור; ומ"ש בחולין צח ב תוס' ד"ה רבא בשם ר"י דאורליינ"ש איתא ברוקח סי' תע"ה על שם ר"י ב"ר יצחק ב"ר יוסף מקינון; ואם כן שלשתם שם אחד הוא.

דף יד.

(יד א) **האוחז ס"ת ערום וכו'**.—נראה טעם הדבר, שאסרו לאחוז ס"ת ערום עוד קודם שגזרו טומאה על הספרים, הוא משום דסתם ידים מלוכלכות בזיעה, וכשיאחז ס"ת

בידיו פעמים שילכלך את הגויל וגם את האותיות, לפיכך אסרו זה, וזה שלא כתוס' ד"ה האוחז.

דף יט.

(יט א) **והלא קצץ א"ר ששת וכו'**.—כעין זה בב"מ עה א.

דף כ:

(כ ע"ב תוס') **ד"ה ותנא וכו' שאין מושכין השמן וכו'**.—עי' מהרש"א שהקשה: מה נפקא מינה בטעם זה שהוסיפה הברייתא? ואמר לי מורי הרב ר' יוסף דוד ב"ר מרדכי זללה"ה שיש נפקא מינה בעושה פתילה משני מינים, מחציתה התחתונה מצמר או שער ומחציתה העליונה, שבה הוא מדליק, ממינים המותרים שלתנא דמתניתין מותר ולתנא ברא אסור.

דף כב.

(כב א) **משמיה דר' תנחום מ"ד והבור רק וכו'**.—אולי שבר' תנחום נתכוונו למדרש תנחומא החדש (=הוצ' בובר) פ' וישב סי' י"ג (ועי' מ"ש בסוכה ה' א', להלן עמ' 64).

דף כג:

(כג ב רש"י) **ד"ה דבי נשא אביו וא"ד חמיו**.—עי' ב"ב יב ב שהתוס' שם נסתפקו בזה, אבל ביבמות (מה א וקי"ז ב) מוכח דבי נשא היינו בית אביו, וכן משמע לקמן (קנו רע"א). ועי' בנחלת שבעה סי' יב אות מ"א, שפירש "דבי נשיה" דשם "בי נשי של אביה", דהיינו אבי אשתו, וכן הגיה בפרש"י שם, ובורכא הוא.

דף כה:

(כה ב) **כל שיש לו נחת רוח בעשרו דר"מ**.—עי' פרש"י דהיינו השמח בחלקו, וזה היה כפי טבע ר' מאיר ומזגו, כדאיתא במדרש קהלת פ"א: ר"מ הוה כתבן טב והוה לעי ג' סלעין בכל שבת ואכל ושתי בחדא ומתכסי בחדא ומפרנס אוחרנתא לרבנן.

דף כו.

(כו א תוס') **ד"ה חדא וכו' ומה הוצרך וכו'**.—הנה מורי ר' יוסף דוד ב"ר מרדכי זללה"ה תירץ לי דנפקא מינה שלפי טעם שאינו נמשך אם נמצא שם נר אחר הכשר מותר, אבל לפי הטעמים שהוסיף רבה בכל אופן אסור.

דף לג.

(לג א) **הממרק עצמו לעבירה חבורות וכו' שנדון בהדרוקן וכו'**.—כפי הנודע "הדרוקן" בל' יונית (%) ענייני "חולי המים" היינו שבטנו וכל אבריו של החולה צבים ומראה עורו ירוק (= צהוב) כשעוה[1], ואין "הדרוקן" מחלה מיוחדת בפני עצמה, אבל היא סיבה וסימן לאיזו מחלה, שהאדם לקוי בה. ועי' מהרש"א בח"א שכתב "כל עבירה סתם דקאמר בכל מקום היא עבירת זנות", ודבריו נכונים. עי' לקמן (סד א): מידי עבירה יצאנו, ובברכות (יב ב): אחרי עיניכם זו הרהור עבירה, ובר"ה (יז א): פושעי גוים בגופן אמר רב בעבירה, וביומא (כט א): הרהור עבירה קשה מעבירה, וביבמות (עח ב): שמא עוברי עבירה יש בכם, ובב"ב (קסד ב): הרהור עבירה. בכל אלה העבירה עניינה זנות כמבואר למעיין שם. וכן הוא עניין העבירה כאן. וידוע שהמחלה המכונה "סיפיליס" (= עגבת) או "צרפתית" תשלוט לרוב באנשים הרועים זונות כי תתדבק בהם מהנשים החולות במחלה זו. וסימניה הראשונים הם תלתול קשה של בשר גדול כפול ונולד על פי רוב על אבר ההולדה, ואחר ב' ג' חדשים תראינה אבעבועות רבות על בשר החולה ועל פניו, ובאחרונה יולדו בעורו פצעים וחבורות ומכה טריה, כרגיל בפיו ובחוטמו, ופעמים בקיבת החולה או בריאתו. וכל הסימנים הללו נמנו כאן בממרק עצמו לעבירה, שחבורות ופצעים יוצאים בו ומכות חדרי בטן וגם שנדון בהדרוקן, שכן הוא מראה החולה במחלה זו. ולפי זה ברור הוא, שעל מחלה זו נתכוונו חז"ל כאן. והנה חכמי הרפואה וסופרי קורות המחלות יאמרו כי עד היום לא נודע מאיזה מקום באה מחלה זו לארצות אירופא, ואיה מקור מוצאה. ורק זאת ידעו לספר כי נגלתה לראשונה באירופא בשנת ה"א רנ"ג[2]. והנה מכאן יוצא שארצות אסיה הן מקור מחלה זו, וששלטה בא"י ובבבל עוד במאה הראשונה לאלף החמישי. שוב מצאתי במאסף הרוסי OT 7 % 31

[1] עי' מוסף הערוך ערך הדרוקן.

[2] עי' במאסף הרוסי 1908 במאמר שאלת המין, שכתב שהשאלה אם מחלה זו כבר היתה באירופא לפני שנגלתה אמריקא לא נפתרה עד היום. ועי' עוד בדברי ימי ישראל לגרץ העתקת ה' שפ"ר ז"ל ח"ו עמ' 371 הע' 3. [ועי' באוצר הרפואה והבריאות, גולדשטיין-שכטר, ע' עגבת.]

1898 % שהרופא האנוס מפורטוגל[3] סַנְחֶץ הוכיח בספרו (פריז 1750), שמחלה זו שלטה עוד בימי קדם בחלקי אסיא אפריקא ואירופא.

דף לה.

(לה א) **מי סברת פני מזרח ממש לא פנים המאדימין את המזרח**.—יש לעיין דהא מפורש בבר' "הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון", וזה עולה יפה בפני מזרח ממש, שהתחתון רחוק מן השמש יותר מן העליון, לכן גובהה של כפה אינה ממהרת להכסיף (כמו שכתב רש"י שם), ולהיפך במערב שהעליון רחוק מן השמש יותר מן התחתון, ולכן העליון ממהר להכסיף (כמו שכתב רש"י שם), וכן הוא באמת. וכל הרוצה לראות בעצמו יתברר לו הדבר שכן הוא. וכן הוא בירושלמי ברכות רפ"א (ב ע"ב): תני כל זמן שפני מזרח מאדימות זהו יום, הכסיפו זהו בין השמשות. השחירו נעשה העליון שוה לתחתון זהו לילה.

דף לו.

(לו א) **ומאי שופר נמי חצוצרות וכו'**.—מזה יוצא שבע"ש היו תוקעין בחצוצרות. וכן מצאנו במד' תנחומא פ' מטות סימן ב' (ע"ש).

דף לז:

(לז ב) **א"ל רב עוקבא ממישן לרב אשי אתון דמקרביתו לרב ושמואל וכו'**.—לא שמישן היתה קרובה לא"י מקום מושבו של ר' יוחנן, שהרי היא יושבת על נהר חידקל, וא"כ היא רחוקה מא"י עוד יותר מבבל, אלא שמישן רחוקה הרבה גם מסורא ונהרדעא מקום מושבם של רב ושמואל[4].

דף לח.

(לח רע"א) **רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו להיתירא וכו' רנב"י אמר לאיסורא**.—כעין זה להלן מ ע"ב.

[3][עי' עליו באוצר הרפואה והבריאות, גולדשטיין-שכטר, עמ' 1548.]

[4]ושוב מצאתי להג' שי"ר ז"ל בתולדות הערוך שכתב שמישן בקצה גבול למערבה והיא קרובה לטבריא יותר מנהרדעא וסורא ע"כ. וכבר נתבאר הפכו. -

דף מ:

(מ ע"ב) **שמן אין בו משום בשול**.—נראה בטעם דבר זה, שכפי הנודע המים ושאר משקים מעלים אבעבועות הרתיחה בחום של מאה מעלות, אבל השמן אינו מעלה רתיחות אלא בחום שאינו מצוי דהיינו בחום של שלש מאות מעלות ויותר; ולפיכך אף שהשמן חם מאד יותר ממים רותחים - עדיין אין בשמן דין בשול כל זמן שאינו מעלה אבעבועות הרתיחה.

דף מא.

(מא א תוס') **ד"ה מוליאר וכו' שמוזגין מים חמין ביין וכו'**.—מצאתי לרופא ר' שבתי דונולו בהקדמת פירושו לס' יצירה שכתב: קומקום של נחושת של השרים שנקרא בלשון יון מוליאר [= %], והוא הכלי שמרתיחין בו משרתי השרים את המים החמים להשקות לאדוניהם עם היין מסוך ומזוג ומהול בחמים ע"כ. ומכאן ראיה גדולה לפירוש שכתבו התוספות כאן בשם ר"י פורת. אלא דמה שכתבו התוס' שכן משמע בירושלמי, הנה לפנינו בירושלמי לא מצאתי שום משמעות לזה.

דף מט.

(מט רע"א רש"י) **ד"ה לחין מחמת עצמן מחממי טפי וכו'**.—הכי מוכח מסוגית התלמוד כאן, וכן משמע בפיה"מ להרמב"ם כאן, ומפורש כן בירושלמי ראש פרק זה. אבל הרמב"ם עצמו בספרו הגדול רפ"ד מהלכות שבת כתב להיפך (וע"ש במ"מ ול"מ).
(שם תוס') **ד"ה אביי וכו' שינת עראי**.—עי' סוכה שם (כו א) דמבואר דמותר לישן שינת עראי ותפילין בראשו (וע"ש בתוד"ה אבל). ולי היה נראה דלאביי אסור לישן שינת קבע שמא יראה קרי או שמא יפיח בהם; אבל לרבא אינו אסור אלא משום קרי בלבד, אבל אין איסור בהפחה דלא גרע מלהשתין בהם מים (עי' ברכ' כג א תוד"ה חיישינן), וכן איתא בברכות שם: "אמר רבא חיישינן שמא יפנה בהן" - משמע שאינו חושש שמא יפיח בהן.
(שם תוס') **ד"ה שלא וכו' משום קרי לא בעי למיסר**.—עי' סוכה שם דר' יוסי סבר בעל קרי מותר בתפילין, והיינו שלאחר שראה קרי מותר להניח תפילין, אבל בשעת מעשה ודאי אסור, לכך שפיר יש לומר שלא יישן בהם שמא יראה קרי.

דף נ.

(נ ע"א רש"י) **ד"ה ולא ידענא זעירי קאמר לה.**—הטעם שלא פי' רש"י על רב דימי או ר' חנינא הוא משום דלקמן (קכה ב) איתא דכי אתא רב דימי א"ר חנינא פעם אחת הלך רבי למקום אחד ומצא נדבך של אבנים ואמר לתלמידיו צאו וחשבו כדי שנשב עליהן למחר ע"כ. ומזה משמע דלרב דימי ולר' חנינא מותר במחשבה אפי' בלא בית המשתה ובית האבל ומ"מ אין זה הכרח.

דף נא.

(נא א רש"י) **ד"ה ונותן וכו' כגון כר וכסת של לבדין שאינו מחמם.**—משמע דכר וכסת של מוכין (שכן הוא סתם כר וכסת - עי' לעיל מח א) מחממין את הצונן, ואין זה טבען דאפי' של מוכין אינן מוסיפין חום בצונן, ולהיפך הן שומרין את הצונן מן החום שבחוץ שלא יבוא בו, וכעין שאמרו בירושלמי ראש פרק זה (ו ע"ד): ההן תבן בעל פקדון הוא כמה דאת יהיב ליה הוא יהיב לך.

(שם תוס') **ד"ה או וכו' ולא חשיב לב"ה כמניח וכו'.**—ראיה זו אינה מובנת לי, דהרי כל שאינן עליו כל בין השמשות אין זה נקרא בסיס כמבואר לעיל (מג א), ושם מיירי בעצמות וקליפין שנשתיירו מאוכלין שאכלו בשבת.

דף סג:

(סג ב) **וציץ אריג הוא וכו'.**—קשה לי דהא הכיפה שעליה ציץ נתון ארוגה היא כדאיתא בחולין (קלג א) כיפה של צמר היתה מונחת בראש כה"ג ועליה ציץ נתון (ומובא בריב"ף ראש פרק זה), ומשמע דהכיפה עצמה רחבה שתי אצבעות כרחבו של ציץ.

(סג סע"ב) **אריג ותכשיט כ"ש טמא.**—פי' שאריג כל שהוא שמשמש לאיזה תשמיש או לתכשיט טמא וכן מתכת כל שהוא שמשמש לתכשיט כמות שהוא טמא, ועדיין לא ידענו דין מתכת כל שהוא שאין משתמשין בו לתכשיט כמות שהוא אלא אם כן מצרפין עמו אריג כל שהוא, ואותו אריג כ"ש גם הוא אינו ראוי לתשמיש אלא עם תכשיט זה של מתכת, קמ"ל דגם זה טמא. ועי' מ"ש ע"ז בתוספות וחדושי רשב"א.

דף סז:

(סז סע"ב) **חמרא וחיי לפום רבנן חיי וחמרא לפום רבנן ותלמידיהון.**—טעם כפילה זו ולמה הקדים פעם "חמרא" ל"חיי" ופעם "חיי" ל"חמרא" הוא ע"פ מה דאיתא בברכות

(נז סע"א): היין יש שותהו וטוב לו וכו' ויש שותהו ורע לו שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש (משלי לא ו) וכו' תלמיד חכם לעולם טוב לו. ועוד איתא בעירובין (סה סע"א) לא נברא יין אלא לנחם [בו] אבלים ולשלם שכר לרשעים שנא' תנו שכר לאובד (ופירש"י: לאובד רשע). והנה רשע זה שותה יין תחלה ולבסוף הוא אובד, וכענין שאמרו בב"ר פס"ו: רשעים תחלתן שלוה וסופן יסורים; ולהיפך באבל יסורין תחלה שמת קרובו, ולבסוף מנחמין אותו ביין. לכך בירך ר"ע את תלמידיו וחביריו שהיין יהיה טוב להם תמיד: חיים לפני היין וחיים לאחרי היין, שתלמיד חכם לעולם טוב. זה שמעתי מא"א ר' חיים שלמה זללה"ה.

דף עד:

(עד ב) **הטווה צמר שע"ג בהמה בשבת חייב ג' חטאות א' משום גוזז וכו'**.—פי' שמחמת טויה כזאת נתלשות כמה נימין מן הצמר; ובזה חולק רב כהנא ואומר: אין דרך גזיזה בכך, דהוה ליה עוקר דבר מגידולו כלאחר יד, כדאיתא בבכורות (כה א). אבל אם גזז ממש את הצמר שטווה ע"ג בהמה - אף רב כהנא מודה שחייב, שאין לך גזיזה גדולה מכזו.
(שם תוס') **ד"ה חביתא וכו' וצ"ע דלא ליקשי ממנפח בכלי זכוכית דסוף פרקין**.—פי' דשם איתא דחייב משום מכה בפטיש. ועי' בירושלמי סוף פרק זה (י ע"ד): הנופח כלי זכוכית חייב משום בונה.

דף עט.

(עט א תוס') **ד"ה וקתני וכו' דלא הו"ל לאתויי מילתיה דאביי הכא**.—עי' מ"ש בתמורה (כח ב).

דף עט:

(עט ב תוס') **ד"ה קלף וכו' דבל' יון קורין לבשר סוסטוס**.—במוסף הערוך ע' דכסוסטוס כתב ע"ז שאין זה אמת. ועי' באו"ז ח"א סי' תק"מ שכתב בשם רב האי גאון שבלשון יון המובחר קורין לבשר דכסוס. [ועי' ערוך השלם, שהגיה "מדי", ופי' ע"פ % בפרסית, בשר.]

דף פט.

(פט א) **אי לאו דא"ל מי הוה ידע**.—מפשטות הכתובים נראה, שאהרן הקטיר קטרת זו בתוך עדת בני ישראל חוץ למשכן. וכן מפורש במד' תנחומא פ' צו סי' ט: בני הכניסו

אש זרה ונשרפו ואני מוציא אש קדוש לחוץ וכו'. ולפי זה פלא: איך צוה משה להקטיר בחוץ ע"פ מלאך המות? ואפשר לומר דמשום מצות פקוח נפשות התיר משה להקטיר בחוץ; אלא שרש"י הביא (קרח יז יג) אגדה, שנראה מתוכה שמשה צוה כן ע"פ הקב"ה.

דף פט:

(פט ב) **עשרים דלא ענשת עלייהו**.—עי' פירש"י דזה נלמד מדור המדבר, ועל פי זה נבין מ"ש בב"ר פי"ד ז: "אדם וחוה כבני עשרים שנה נבראו", פי' שהרי נענשו בני יומן. והטעם בזה שעד בן עשרים שנה אין האדם נשלם בדעתו ובחכמתו, וכמו שנאמר "ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע" (דב' א לט).

דף צ:

(צ ע"ב רש"י) **ד"ה תורי דקל וכו' ולא ידעתי למאי חזי**.—עי' ב"ר רפמ"א: סיבים לחבלים סנסנים לכברה.

דף צג.

(צג א תוס') **ד"ה אמר וכו' קשה לר"י וכו'**.—בס' דורות הראשונים ח"ג עמ' 70 תירץ דרב זביד שאמימר אמר בשמו הוא רב זביד מנהרדעא מקום אמימר (ב"ב לא א) ואינו רב זביד סתם כמבואר בקידושין (עב ב).

דף צה:

(צה ב) **ומודה ר"ש שאם ניקב למטה מרביעית**.—משמע דהא דמספקא לר"ז בניקב בכדי טהרתו היינו בניקב למעלה מרביעית, ומ"מ העציץ טהור אלא שצ"ל דמיירי בעציץ גדול המחזיק יותר מסאה דאם לא כן הרי זה טמא כשמחזיק רביעית (עי' כלים פ"ב מ"ב ופ"ג מ"א ואליהו רבא שם).

דף צז:

(צז סע"ב) **כמה דלא זריק ארבע לא מזדרקי תמני**.—עי' פירש"י ותוס' שלמסקנא בין נתכוין לזרוק ח' וזרק ד' ובין נתכוין לזרוק ד' וזרק ח' פטור. ולכאורה לא אתיא כאביי דמחייב בנתכוין לזרוק ב' וזרק ד' (לעיל עג א) וכל שכן בנתכוין לזרוק ד' וזרק ח'. שוב מצאתי בב"ק כו א תוד"ה נתכוין שכתבו, דאף אביי אינו מחייב בנתכוין לזרוק ב' וזרק ד' אלא כשהיה סבור שהוא ב' ונמצא ד'. ולפי זה מסקנא דהכא אף כאביי אתיא.

דף צח.

(צח א) **עגלות דמקורות הויין וכו'**.—פי' דכתיב "שש עגלות צב" (במ' ז ג) ותר' "כד מחפיין", וכתב בפרש"י שם: "אין צב אלא מחופים וכו' עגלות מכוסות קרויות צבים", וזה מקורו בספרי שם [נשא פיס' מ"ה]. וכעין זה בירושלמי פ"א ה"א [ב ע"ד]: תני ר' נחמיה צב כמין קמרסטא היו וכו' בשעה שהיו מושיטין את הקרשים מזו לזו תרוטות היו ע"כ, ועי' מ"ש המפרשים שם [ועי' מ"ש ב"שערי תורת ארץ ישראל" עמ' 147]. ואני מתפלא על רש"י ותוספות כאן, שהלכו בדרכים אחרות.

דף ק.

(ק סע"א) **תל המתלקט עשרה מתוך ארבע**.—פי' רבנו חננאל, שהמדרון הוא ד' אמות, והביא ראיה מזבחים (סג א) דכבש של מזבח היה לגובה אמה שלש אמות ומחצה ואצבע ושליש אצבע והוא במדרון, וכן נראה מפרש"י שם; אבל מדברי התוספות שם (ד"ה כל) יוצא, שמדה זו אינה אלא בקרקע שוה שתחת הכבש, וכן עיקר, שהרי אורך הכבש, ל"ב אמה, אינו אלא בקרקע העזרה שלמטה, כדמוכח במדות פ"ב מ"ב, וכ"ה בחדושי הגר"א למדות פ"ג מ"ג, וכ"ה דעת ברכת הזבח בזבחים שם, וכן הסכים בסר"ס חוט השני, וכן בחות יאיר סי' קע"ג. ולפ"ז הכי נמי ד' אמות דהכא הן בשטח הארץ השוה שמתחת התל. ועי' בירוש' עירובין פ"ז ה"ב [כד סע"ב], דהכבש היה מתלקט ששה טפחים מתוך שלש אמות וכו'[5], והכי נמי לשון "מתלקט" דהכא הוא- כמו בכבש- בשטח הקרקע השוה. וכ"ה דעת ר' אברהם זכות כפי מה שכתב בשמו בשו"ת רלב"ח סי' י"ט, אלא שהרלב"ח עצמו חלק עליו שם וסובר, שהארבע אמות במדרון הן נמדדין ושכן כתב הרשב"א[6] בעירובין כפי מה שהעתיק דבריו שם. וכבר הוכחנו שאין זה מחוור.

דף קה.

(קה א) **בקירוס אמר רב מצוביתא**.—בר"נ ראש פרק זה העתיק "מסוכיתא", ואולי ט"ס הוא[7]. ובערוך ע' מצביתא מוכח כנוסח שלפנינו, ובד"ס לא הזכיר נוסח הר"נ הנ"ל.

[5] [ועי' הגהת המחבר ב"שערי תורת ארץ ישראל", עמ' 207.]

[6] צ"ל: ריטב"א, כי הלשון שהעתיק ליתא בחדושי רשב"א שלפנינו, אבל מצאתי כלשונו בחדושי ריטב"א שם יט ב.

[7] [=מסוביתא. בכ"י אוכספורד: מצובייתא, ובדפוסים ישנים: מצומיתא.]

דף קו.

(קו א) **חובל בצריך לכלבו**.—והא דתנן לקמן רפי"ד דח' שרצים "החובל בהן חייב" והיינו אע"פ שלא יצא דם דאי בשיצא אף בשאר שרצים חייב, וגם הביאו שם (קז ב) ברייתא "נצרר הדם אע"פ שלא יצא דם" חייב - ההכרח לומר כמו שכתבו התוס' לעיל (עה א ד"ה כי היכי) דמאחר שנצרר הדם סופו לצאת. אלא שהדבר סותר את המציאות, כי רואים אנו כמה פעמים בחבילת אנשים שנצרר הדם ונשאר במקומו ולא יצא. אבל לירושלמי שיטה אחרת, דכל חובל בשבת אינו חייב אלא אם כן יצא דם כדין שחיטה שהיא תולדת חבורה, עי' שם פ"ב ה"א (ה ע"א): בר קפרא אמר אפי' אינו צריך לדם וכו'[8]. ועוד שם פ"ז ה"ב [י רע"ג]: המוציא דם חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום. ועוד שם ה"ג [י סע"ג]: רשב"ל אמר לית כאן שחיטה שחיטה תולדת חבורה היא. וכן מוכח למעיין בסנהדרין (פי"א ה"א, ל ע"א), אלא שלפנינו שם נתחלפו הדברים ותקננו בחדושנו שם[9]. ומ"מ גם בעושה חבורה ולא יצא דם חייב משום צובע. עי' שבת פ"ז ה"ב [י רע"ג]: מה צביעה היתה במשכן שהיו משרבטין בבהמה בעורות אלים מאדמים א"ר יוסי הדא אמרה העושה חבורה ונצרר בה דם חייב.

דף קו:

(קו ב) **בצפור דרור עסקינן וכו'**.—עי' מ"ש בביצה (כד א).

(קו ב רש"י) **ד"ה הגזין מין חגב טהור הוא**.—עי' בכו' (ז ב) דמשמע שהוא מין טמא וכמו שכתב הב"ח או"ח סי' שט"ז, ועי' במשנה למלך בפ"א ממאכלות אסורות. וראיתי בביאורי רד"ל על הירושלמי פרק זה כתב: גזין לחוד והגזעין לחוד; ואין זה אלא דברי נביאות.

דף קז:

(קז ב) **מינא הוא דמקרי ביצי כנים**.—עי' נזיר לט א ומ"ש שם.

דף קט.

(קט א) **איבעיא להו חלא מאי אמר רב הלל לרב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר חלא לא**.—כעין זה יש בב"ב צח סע"א וע"ז סט רע"א.

[8] [ועי' הגהת המחבר ב"שערי תורת ארץ ישראל", עמ' 155.]
[9] [שערי תורת ארץ ישראל, עמ' 531.]

דף קט:

(קט ב רש"י) **ד"ה ברזינא לזיבורא וכו' למי שנשכתו צרעה.**—כמו שפי' רש"י כאן זיבורא צרעה כן שנה זה בע"ז יב ב ושילש שם כח סע"ב. והנה במגלה יד ב מבואר דזיבורא היא דבורה, וצרעה אינה דבורה כדמוכח בבכורות ז ב. ונראה טעמו של רש"י באלו שלשה מקומות ע"פ מה דאיתא לקמן (קכא ב): חמשה נהרגין בשבת ואלו הן זבוב שבארץ מצרים וצירעה שבנינוה וכו'. וכתב בהגהות הרש"ש שם דהיינו דכתיב "ישרק ה' לזבוב אשר בקצה יאורי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור" (ישע' ז יח), ומזה נדע כי הזבוב שבמצרים והדבורה שבאשור מזיקים בנשיכתם. וידוע שנינוה היא בירת אשור, וצרעה שבנינוה היא מין דבורה, וכמו שכתב בערוך ע' צרע כי הצרעין הן דבורים מדבריות. והנה בג' מקומות הנ"ל מבואר שנשיכתה של זיבורא או שהאדם בולעה היא סכנת נפש מה שאינו כן כפי המפורסם בדבורה המצויה בינינו. לכך פירש"י בכל שלשת המקומות. שזיבורא זו אינה דבורה המצויה, שתרגומה במקרא הוא "זיבורא", אלא היא דבורה מדברית, היינו צרעה. אבל בשאר מקומות שנזכרה שם זיבורא על עניינים אחרים לא פירש רש"י כלום (עי' ע"ז יז ב). שוב ראיתי בפירושי גאון שבסוף תשובות גאונים קדמונים, שגם הוא פירש בע"ז כח ב על זיבורא שהיא צירעה. ועי' מו"ק יז א: אתא זיבורא טרקיה אאמתיה ושכיב. ופי' ר' שלמה בן היתום שם: זיבורא דבורה גדולה ואדומה. וענין "חמימי לעקרבא וקרירי לזיבורא וחילופא סכנתא" (ע"ז כח סע"ב) מובא בירוש' שבת ספ"א [ד ע"ב]: צרעה צונן עקרב חמין מאן דמיחלף סכנה (ועי' חגיגה ה א ורש"י שם).

דף קי:

(קי רע"ב) **וליתי איניש מאחורה וליבעתה.**—עי' נדה עא א: ביעתותא מרפיא, ואולי המכוון ע"פ מה דאיתא עוד שם סו א: זיל בעתה (וע"ש).

(קי סע"ב) **תרין בשיכרא ומיעקר ומי שרי וכו'.**—עי' יומא פד א, דר' מתיא בן חרש אמר מי שאחזו ירקון מאכילין אותו בשר חמור, ואף רבנן אינם חולקים עליו אלא משום דסברי דאין בשר חמור רפואה בדוקה לירקון. ומשמע דלכ"ע יש סכנת נפשות בירקון. ולפי זה אינו מובן קושייתם כאן "ומי שרי". ואולי נאמר דמשום דלעיל ביארו עוד כמה רפואות לירקון, ולפיכך הקשו כאן: ומי שרי לכתחילה לשתות תרין בשיכרא ומיעקר, ואי לא יעשו רפואות אחרות? ונהפוך הוא: כי מתחילה היו צריכים לעשות רפואות אחרות המותרות, ואי לא ישתה תרין בשיכרא ומיעקר. עוד י"ל ע"פ מ"ש לעיל (לג א),

שהירקון אינו מחלה מיוחדת אלא סימן לאיזו מחלה פעמים מסוכנת ופעמים אינה מסוכנת, ומשום שסתמו כאן משמע דמותר לכל מיני ירקון שפיר מקשינן.

דף קיא.

(קיא א תוס') **ד"ה אלא וכו' דזקנה לאו סירוס הוא.**—דברים אלו אינם מובנים לי, דאפי' אין הזקנה סירוס מ"מ שתיית כוס עיקרין עצמה כסירוס דמיא כמבואר למעלה. ואם כן הכא נמי בזקן תהיה שתיית כוס עיקרין אסורה משום סירוס. וצ"ל דקס"ד כאן דשאני סריס שהיה ראוי מתחלה להוליד, אלא שנעשה בו מעשה סירוס; אבל הזקן הרי אינו ראוי להוליד מעצמו בלי שום מעשה כלל.

דף קיד.

(קיד א) **שמא לא אזכה ואהיה כחתן וכו'.**—דברים אלו של ר' ינאי נפלאים ממני. וכי מי מדקדק בשעת קבורת הצדיקים שלא יקברו אותם בשחורים, ולהיפך בקבורת הרשעים שלא יעשו להם תכריכים לבנים. ועוד אפי' נאמר שבזמנם היו ב"ד מעמידים משגיחים על זה, הרי הוא דבר שא"א כל עיקר, כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב, כי יש אדם קונה עולמו בשעה אחת. ואפי' מי שהוא רשע כל ימיו, ולפני מיתתו הרהר תשובה בלבו ה"ז צדיק גמור; ומי שהוא צדיק כל ימיו, ולפני מיתתו הרהר דבר ע"ז בדעתו ה"ז רשע גמור (עי' קידושין מט ב). ואולי נאמר דמשום קושיא זו שרצה רש"י ז"ל לתקן כתב "שמא לא אזכה ואשב בין אותן שנידונין בגיהנם שדומין לשולי קדירה". ועדיין אין זה מספיק. וגם בירוש' כלאים (פ"ט ה"ד, לב ע"ב) לא משמע כן (ע"ש). ונראה לומר שר' ינאי סבר דכסות היורדת עם אדם לשאול היא באה עמו, דלענין זה הביאו הא דר' ינאי בירושלמי שם. ועוד הוא סובר, שצדיק גמור אפי' נקבר בשחורים הקב"ה עושה לו נס ומהפך אותם ללבנים; ולהיפך רשע גמור אפי' נקבר בלבנים יעמוד בבגדים שחורים. אבל מי שאינו צדיק גמור וכן מי שאינו רשע גמור עומדים באותו צבע הבגדים שנקברו בהם. ור' ינאי לא היה מחזיק עצמו לצדיק גמור וכל שכן שלא היה מחזיק עצמו לרשע גמור, וחשש שמא יזכה לעמוד בין צדיקים גמורים, שלבושם נהפך ללבן. אבל הוא מאחר שאינו צדיק גמור יעמוד בשחורים, אם יקברו אותו בשחורים; וכן להיפך אם לא יזכה ויעמוד בין רשעים גמורים. (ועי' מ"ש על זה בדרישה יו"ד סי' שנ"ב, ובכלל דברי רש"י דבריו).

דף קיד:

(קיד ב רש"י) **ד"ה ור"ש וכו' שהרי בשבת לא יבשלום וכו'**.—תמה אני על זה דהא יש כמה ירקות שאוכלין אותם חיים, וכך כתב רש"י לעיל (ד"ה וליתקע) דשרי בקניבת ירק משום דהוי עינוי שרואה ומזמן ואינו אוכל. ועוד אפי' אם אין אוכלין שום ירק חי ג"כ הוה להו לתקוע כדי להתיר לפצע באגוזים ולפרכס ברמונים וכדאיתא למטה (קטו רע"א), ואלו ודאי אוכלין אותן חיים, ולכך היה נ"ל לפרש דהכי מקשינן דליתקע במוצאי שבת כשחל יוה"כ לאחר השבת דלידעו דשרי בקניבת ירק למחר מן המנחה ולמעלה, ועל זה שפיר משני: שבות רחוקה דלמחר מן המנחה ולמעלה לא התירו.

דף קיז:

(קיז ב) **לעולם ישכים אדם וכו' שנא' והיה וכו'**.—פי' דתניא בספרי ראה (פיס' נה): והיה כי יביאך אין והיה אלא מיד (כן מצאתי), ורש"י לא פירש כן. שוב מצאנו ב"י או"ח סי' ר"נ בשם תנחומא: א"ר חסדא מנין שכל המוציא יציאה בשבת מצוה שישכים ויוציא משחרית שנאמר והיה ביום הששי וגו' ודרשו חכמים אין והיה אלא מיד שנא' והיה כי קם הפלשתי (ש"א יז מח).

דף קיט:

(קיט ב) **תוס' ד"ה כל וכו' בפסיקתא במעשה דר' ישמעאל בן אלישע וכו' ואומרים יש"ר וכו'**.—מעשה זה איך נולד ר' ישמעאל נדפס מכ"י בתוספתא עתיקתא ח"ה ע"י ר' חיים מאיר הורוויץ פ"פ תר"נ ושם נמצא מאמר זה.

דף קכ:

(קכ ע"ב) **חציצה תיפוק ליה משום דיו וכו'**.—פי' ודרך אדם להקפיד בכתם של דיו אפי' במשהו, דאם לא כן מיעוט שאינו מקפיד אינו חוצץ לדעת רוב הפוסקים (עי' עירובין ד ב תוד"ה דבר). ועוד י"ל דאף על כתם של דיו משהו אין דרך להקפיד, אלא שכאן דהשם כתוב בדיו על בשרו וחייב לשמור עצמו מכמה דברים שאמרו כאן במעוט כזה ודאי כל אדם מקפיד.

דף קכט.

(קכט א) **אמר רבא לא אמרן אלא שאין בעלה עמה וכו'**.—כעין זה אמר רבא גם בכתו' סה א.

שם **ורב נחמן שתי עד דקפי טחליה**.—פי' שהיה מנהגו לאכול לאחר הקזה תבשיל של טחול משום רפואה (וכן היה שמואל עושה כמבואר למעלה, ושמואל היה רופא כידוע) ושתה אחר תבשיל זה יין הרבה עד שהקפה את התבשיל שאכל. וכעין זה בברכות מ ע"א "המקפה אכילתו במים", וזה שלא כפי העולה על הדעת שהיה מקפה הטחול שבגופו, שאין זה אפשר וגם אינו מורגש בטבע.

דף קלד:

(קלד סע"ב) **הא בחדתי הא בעתיקי**.—עי' רש"י: חדתי חדשים שלא היו על גבי מכה מעולם מסי. והרי"ף והרא"ש פירשו להיפך. ולפי זה עתיקי היינו ג"כ שלא היו על מכה, וכן עיקר. עי' נדה יז א, דפשתן חדש אינו יפה לבדיקה מפני שהוא קשה, ושחקי יפה שהוא רך, וכמו שכתבו בתוס' הרא"ש שם.

דף קמב.

(קמב א) **תרומה בעינא מחתא דתנן סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה וכו'**.—כן שנינו בתרומות פ"ה מ"ו, והיה שייך יותר להביא כאן המשנה שלפניה שם: סאה תרומה שנפלה למאה הגביהה ונפלה למקום אחר ר"א אומר מדמעת כתרומת ודאי. ועי' בר"ש שם מ"ב ומ"ה דמשמע שבאמת היה לפניו הגירסא כאן שהביאו מ"ה דשם; אבל בפי' ר"ח כאן העתיק כנוסח שלפנינו. וכן בתמורה (יב א) מובא לפנינו מ"ו דפ"ה דתרומות דשייכא שם יותר ממ"ה (ע"ש).

דף קמג.

(קמג א) **בש"א מעבירין מעל השלחן עצמות וקליפין ובה"א מסלק את הטבלא כולה ומנערה וכו' א"ר נחמן אנו אין לנו אלא ב"ש כר"י וב"ה כר"ש**.—עי' רש"י: אין אנו סומכין על משנתנו כמות שהיא שנויה אלא מוחלפת שיטתה. ועי' ביצה ב א, שהוסיף רש"י שם: כך שמעתי מרבותינו דב"ש כר"י ומחמרי וב"ה כר"ש. והענין מופלא מאד, מאין ולאין בא חילוף השיטה הזאת? ומה סיבתה? ולא ראינו לאחד מן המפרשים שיתעורר על זה. ומה שנראה לנו בזה הוא: כי מי שסידר את המשנה יסד בה באמת "בה"א

מעבירין מעל השלחן עצמות וקליפין ובש"א מסלק את הטבלא כולה ומנערה", והמסדר הקדים במשנה זאת את ב"ה לפני ב"ש שלא כדרכו ברוב המקומות, שנחלקו ב"ש וב"ה, שהקדים את ב"ש לפני ב"ה[10], משום שפה לפי סדר הדברים יש להקדים את דברי ב"ה, שלהיפך לא היו דברי ב"ש מובנים. ובאמת שבסדר המשנה שבירושלמי מובא לנכון כתקון רב נחמן דברי ב"ה ואח"כ דברי ב"ש, אלא שהתנא ששנה המשניות בא"י בע"פ כמנהגן[11] והביאן לבבל, שידע כי כמעט בכל מחלוקת ב"ש וב"ה מוקדמין דברי ב"ש לדברי ב"ה טעה והקדים גם כאן את דברי ב"ש לדברי ב"ה, ועל כן יצא משפט מעוקל עד שבא רב נחמן והעמיד את המשנה על מתכונתה[12].

דף קמח:

(קמח ב) **סבור מינה הנ"מ בדרבנן וכו'**.—עי' ד"ס שמבואר בתוס' רי"ד כאן ובר"נ רפ"ד דביצה שלפניהם היה הנוסח כאן: "והנ"מ בדרבנן אבל בדאורייתא לא", ותו לא מידי. ומצאתי שכן היה הנוסח גם לפני הרמ"ה ב"ב סופ"ג ושו"ת רשב"ץ ח"ב סי' מז, ועי' במג"א סי' שס"ה אות י"ב וביאור הגר"א שם אות י"ג.

דף קמט.

(קמט סע"א) **אל תפנו אל האלילים וכו' אל תפנו אל מדעתכם**.—פירש"י דחוק. ונראה שדורש "אל" בנקודת ציר"ה, וכענין שנאמר "שויתי ה' לנגדי תמיד" (תה' טז ח).

דף קמט:

(קמט ב) **מאי אבל לא על המנות וכו' המנות של חול וכו'**.—לפי פשטות ל' המשנה נראה לפרש דמטילין חלשים על הקדשים היינו הפייסות דיומא (כה א): מי שוחט מי זורק מי מדשן וכו' ועל המנות היינו חלוקת בשר קדשים לכהנים. וטעם הדבר שבשר הקדשים נותנין לכל כהן שירצה את חלקו, לכן אין צורך בגורל, אבל עבודת הקדשים רק מעט מן הכהנים זוכים בה לכן יש לחוש למריבה וקטטה.

[10] עי' ערובין יג ב. וז"ל מהר"ם מרוטנבורג בפירושו לאהלות פ"ה מ"ג: בבבא דבסמוך ובכל דוכתי מקדים ב"ש לב"ה והכא מקדים ב"ה לב"ש נראה דמשום וכו'.

[11] כי רבי רק סידר את המשנה אבל לא כתבה על הספר כדעת רש"י בעירובין סב ב וסוכה כח ב, וכן עיקר, ודלא כדעת רב נסים גאון בהקדמת ספרו המפתח והרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה. [ועי' מ"ש בשאלה זו מו"ר פרופ' י"נ אפשטיין זצ"ל בספרו "מבוא לנוסח המשנה", עמ' 692-706.]

[12] [אבל עי' "מבוא לנוסח המשנה", עמ' 357-358.]

דף קנ:

(קנ רע"ב) **קשיא לך היא גופא**.—פי' בר' אחרונה דתני בה ברישא "אומר אדם לחבירו כך וכך הוצאתי", ובסיפא תני "לא יאמר לו כך וכך הוצאתי", ורש"י ז"ל לא פירש כן, ואין פירושו מחוור.

דף קנא:

(קנא ב) **ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה**.—פי' דבימות המשיח יצה"ר בטל, כדאיתא בסוכה (נב א) לכן אין בהם שום חטא, וממילא אין בהם שכר מצוה, וכן פירשו בספר חסידים סי' קנ"ה ובתוספות המיוחסות לר' יהודה החסיד ברכות יח א ובפי' התורה לרמב"ן (דב' ל ו).